

РАДМИЛА ОБРАДОВИЋ

PASSÉ SIMPLE У НАРАЦИЈИ РОМАНА L'ÉTRANGER АЛБЕРА КАМИЈА И ЕКВИВАЛЕНТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Анстракт: Француски *passé simple* и аорист у српском језику у приповедању имају „идентичне синтаксичке функције“, иако је поменуто француско глаголско време потиснуто са плана разговорног језика, док се српски аорист користи и у нарацији и у разговорном језику.

Кључне речи: *passé simple*, аорист, нарација, француски, српски.

„Основно време саопштавања догађаја [у нарацији у француском језику] је *passé simple*, дакле аорист“ (Точанац 1994: 4), чија је „основна одлика [...] самостално фиксирање референцијалне тачке“, а „остале његове употребе проистичу из тога“ (Петровић 2002: 77)¹. За ово глаголско време је карактеристично да „остаје ван домашаја лица које преноси дотични догађај“ (Точанац 1994: 4). У комбинацији са имперфектом, *passé simple* сачињава бинарни пар којим се у нарацији приказују несвршени и свршени процеси независно од временског деиксиса, па код многих граматичара можемо прочитати да су аорист и имперфекат у француском језику облици детерминисани значењем вида, а не времена“ (Точанац 1994: 4).

„Истински стубови приче, *passé simple* и *imparfait* немају исту аспектуалну вредност и дају, својом комплементарном опозицијом, ритам и дубину причи. Док је *passé simple* **перфективан**, *imparfait* је **имперфективан**. Перфективни аспект процес сагледава као тачку, не узимајући дакле у обзир његово трајање. Насупрот томе, имперфективни аспект представља процес у току, не сагледавајући реално његов крај.“ Али, „ни у једном ни у другом случају се не ради о *реалном* трајању процеса, него о *начину* на који га сагледава субјекат енонсијатор.“

Тако у исказима „*La guerre s'éternisa*“/ „*La guerre s'éternisait*“ „избор *imparfait*-а или *passé simple*-а не мења ништа у трајању процеса (une éternité [вечност]), већ у начину на који се трајање сагледава у причи“: исказ у коме је употребљен *passé simple*

¹ У вези са наведеним ставом, аутор се позива на истраживања Луја де Сосира, Кампа и Рорера.

је „констатација (чињеница) страна сваком трајању“, а исказ у коме се употребљава *imparfait* износи чињеницу сагледану у њеном трајању при чему „се осећа највећа могућа имплицитивност од стране субјекта енонсијације (рат је веома/ одвише дуг)“. Отуда потиче утисак да *passé simple* или *passé défini*, како се још назива поменуто глаголско време, представља „објективније време, [време] у коме изгледа као да се чињенице саме износе, на најобјективнији могући начин“ („Le couple imparfait / passé simple“, *Fiche n° 4: Temps et aspect verbal*).

Захваљујући овим разликама ствара се „ритам приче“. Наиме, „текст у *passé simple*-у одаје утисак брзине, пошто трајање процеса није сагледано: радње следе једна за другом као што се следе тачке на хронолошкој оси, без икакве дубине или анализе. Текст у *имперфекту*, напротив, ствара утисак спорости, па чак и застоја“, „фокусирајући се на њихово термином неодређено трајање, имперфективност се супротставља избијању догађаја“ („Le couple imparfait / passé simple“, *Fiche n° 4: Temps et aspect verbal*).

„Употреба *passé simple*-а се не бележи [...] на савременом језичком ступњу, а аористна значења супституисана су другим облицима француског временског система, најчешће сложеним прошлим временом и имперфектом“, што значи да је ово глаголске време „са плана разговора“ потиснуто на план приповедања (Точанац 1994: 5). Међутим, када је употребљен у нарацији, *passé simple* губи „временска обележја: њиме се саопштава процес који је у целисти реализован у прошлости. Ни квантитет ни квалитет трајања, као ни релације са другим процесима „нису његове одлике; његова одлика је свршеност, *accomplissement* [испуњење], у једном интервалу који се не додирује са интервалом актуелних збивања, те је одатле искључена употреба личних заменица *ja*, *tu*, које су индикатори разговорног језичког плана, из чега произилази да је француски аорист недеиктичка категорија, те се као таква недвојбено сврстава у форме којима се обележавају видска значења“ (Точанац 1994: 4). Овај став унеколико одудара од става који је изнео Ролан Барт, који пише: „Потиснут из разговорног француског *passé simple*, угаони камен Приче, увек најављује уметност; припада ритуалу Лепе Књижевности. Он више нема задатак да изрази време. Његова улога је да стварност сведе на тачку и да из мноштва доживљених и суперпонираних времена апстрахује чист глаголски чин [„un acte verbal pur“], ослобођен егзистенцијалистичких корена искуства и оријентисан према логичкој вези са другим радњама, другим процесима, општем покрету света: он има за циљ да одржи хијерархију у царству чињеница. Својим *passé simple*-ом глагол је имплицитно део каузалног ланца, учествује у скупу солидарних и диригованих радњи, функционише као алгебарски знак намере; подржавајући двосмисленост темпоралности и каузалитета, он призива развој, то јест интелигенцију Приче“ (Barthes 1953)².

² „Retiré du français parlé, le passé simple, pierre d'angle du Récit, signale toujours un art; il fait partie d'un rituel des Belles-Lettres. Il n'est plus chargé d'exprimer un temps. Son rôle est de ramener la réalité à un point, et d'abstraire de la multiplicité des temps vécus et superposés un acte verbal pur, débarrassé des racines existentielles de l'expérience, et orienté vers une liaison logique avec d'autres actions, d'autres procès, un mouvement général du monde: il vise à maintenir une hiérarchie dans l'empire des faits. Par son passé simple, le verbe fait implicitement partie d'une chaîne causale, il participe à un ensemble d'actions solidaires et dirigées, il fonctionne comme le signe algébrique d'une intention;

У нарацији романа *L'étranger* Албер Ками употребљава *passé composé*, који Бенвенисте иначе дефинише као „аорист у говору“ и сматра „временским обликом који није погодан за преношење објективног односа догађаја“ (Benveniste 1966: 249) а који Ками у приказивању свршених и несвршених процеса комбинује са имперфектом. Управо због напред поменутих својстава *passé composé*-а, његова употреба у Камијевом роману била је и до данас остала предмет проучавања не само француских него и страних синтаксичара, наратолога, и уопште „критичара веома различитих хоризоната“, међу којима је био и Сартр, који су осетили да употреба овог времена „представља један од кључева романа“ („Le couple imparfait / passé simple“, Fiche n° 4: Temps et aspect verbal).

Међутим, у нарацији поменутог Камијевог романа налазимо и *passé simple*, који се, како истичу Адам и Ноел, „релативно груписан“, употребљава у шест реченица (Adam, Noël 1995: 81) – ми истичемо да смо установили да у Камијевом роману постоји седам реченица у којима је употребљено ово глаголско време. Аутори постављају питање какав је њихов статус с обзиром на чињеницу да су „изоловани у нарацији у [...] [*passé composé*-y]“. Као могући одговор на ово питање наводе и претпоставку да их је Ками ‘заборавио’, „као што то кажу многи аутори (који ретко цитирају [...] [ове примере] и брижљиво избегавају да их анализирају“ (Adam, Noël 1995: 81). На основу лексичко-синтаксичке и стилистичке анализе, као и анализе вредности употребљених глаголских времена у реченицама и фрагментима у нарацији романа *L'étranger* и *La Mort heureuse*³ као и наративног фрагмента романа *La Mort heureuse* (стр. 44-45), у коме је аутор најпре употребио *passé simple* и *imparfait*, да би га, уз незнатну прераду, унео у роман *L'étranger* (Camus 1957: 39-40), при том, поред *imparfait*-а и *passé composé*-а, употребљавајући и два *passé simple*-а, аутори закључују да одговарајућим фрагментима романа *L'étranger passé simple* нарацији „додаје своју конотацију ‘ритуалног лепе књижевности’, доброг писања“ (Adam, Noël 1995: 82), што значи да их аутор у датом одломку, па према томе ни у осталим случајевима није – ‘заборавио’.

„Док *passé simple* преноси процесе сагледане у односу на присутну ситуацију енонсијације (дакле, без икакве везе са садашњошћу), *passé composé*, чак и када је употребљен у оквиру приче, задржава своју функцију [изражавања] свршености у садашњости, и процесе дакле сагледава као да још увек имају везу са ситуацијом енонсијације“ („Passé composé et passé simple“, Fiche n° 4: Temps et aspect verbal).

На једном француском форуму⁴ можемо пратити полемику у вези са вредностима и употребом ова два глаголска времена⁵. У прилог томе да се вредности ова два глаголска

---

soutenant une équivoque entre temporalité et causalité, il appelle un déroulement, c'est-à-dire une intelligence du Récit“ (Barthes 1953).

³ Писање овог романа Ками је започео 1936. године али је рад прекинуо да би се посветио писању романа *L'étranger*, који је објављен 1940. године. Иако је касније настављао писање и уносио неколико измена, Ками није завршио роман *La Mort heureuse*, који је објављен постхумно тек 1971. године, једанаест година после његове смрти.

⁴ Први прилог на овом блогу датиран је 27. маја 2007. године а последњи 2. маја 2008. године.

⁵ По свему судећи неки од учесника су професори француског као страног језика. Ставови и коментари, често шаљиви, провокативни па и вулгарни, понекад илустровани пародијама, по-

времена не подударају када су употребљена у писаном језику један од учесника наводи и коментарише два краћа прозна одломка у којима су употребљена ова два глаголска времена – први из текста француског филмског редитеља Ањес Варде (Agnès Varda, 1928), други из дела Маргарет Дирас (Marguerite Duras). У одломку из романа Маргарет Дирас *Moderato cantabile* дистрибуција *passé simple* и *passé composé* је таква да се први употребљава у нарацији, а други у реченицама које представљају директан говор⁶:

– *Veux-tu lire ce qu'il y a écrit au dessus de ta partition?* **demanda** la dame.

– *Moderato cantabile, dit* l'enfant.

– *Et qu'est ce que ça veut dire, moderato cantabile?*

– *Je ne sais pas ...*

– *Je te l'ai dit la dernière fois, je te l'ai dit l'avant dernière fois, je te l'ai dit cent fois, tu es sûr de ne pas le savoir?*

L'enfant ne jugea pas bon de répondre ...

– *Ça veut dire, dit-elle à l'enfant-écrasée-pour la centième fois, ça veut dire modéré et chantant.*

– *Modéré et chantant, dit* l'enfant [...]?

– *Recommence, dit* la dame.

L'enfant ne recommença pas.

– *Recommence, j'ai dit.*

L'enfant ne bougea pas davantage...

.....

– *Je ne veux pas apprendre le piano, dit* l'enfant.

У тексту француске редитељке ова глаголска времена се употребљавају једно по ред другог:

J'ai tourné 10 000 mètres de pellicule. J'ai appelé Alain Resnais (un des plus grands cinéastes de notre époque). Il m'a dit: „Numérotez de 1 à 10 000 chaque mètre. Séparez et classez les prises doubles, ce que je fis. Puis rappelai. „Bon j'arrive“. Et, sans impatience, Resnais monta la pointe courte (Форум, прилог 39).

Као што се може видети, у тексту Ањес Варде *passé simple* се једном употребљава у облику за 3. лице јединине (*Resnais monta*) и два пута у облику за 1. лице јединине (*je fis; rappelai*), при том једном уз глагол није исказан субјекат (*Puis rappelai*).⁷ Један учесник форума сматра да аутор употребом *passé simple*-а и *passé composé*-а овде „одваја две серије радњи које одговарају двама етапама припреме филма, затим и његове реализације“⁸ (Форум, прилог 39). Други учесник пак сматра да А. Варда можда употребљава „*je fis*“ зато што је у датој ситуацији „лак, кратак, мање гломазан

некад аргументовани и прозним фрагментима или реченицама познатих књижевника (Пруст, Дирас) и стиховима познатих песника (Аполинер, Верлен), ретко мишљењима лингвиста, крећу од фаворизовања једног или другог од ова два времена, преко истицања њихове различите дистрибуције, дакле њихове комплементарности, различите вредности, до забринутости за опстанак оба времена.

⁶ Аутор прилога не наводе податак из ког дела Маргерит Дирас је узет одломак.

⁷ У вези са употребом *passé simple*-а у облику за 1. лице јединине види: Точанац 1994: 4.

⁸ Аутор прилога не наводи одакле потиче наведени фрагмент, изнад ког пише само *Agnès Varda, cinéaste, écrit*.

од 'j'ai fait'“, а поред тога 'ce que je fis' је „прилично окамњена реченица“. „Одједном [...] [аутор] то време потом задржава, улазећи више у писани француски“, „што јасно показује да једно [време] донекле употребљава уместо другог“, то је „приближавање 'j'ai appelé' и 'puis rappelai'“ „иста радња, дакле иста вредност, али прелаз на *passé simple*“ (Форум, прилог 53).

У оквиру горе наведеног прилога (прилог 39) на поменутом форуму исти учесник истиче да се *passé simple* употребљава „нарочито у писању“, да се „уместо *passé composé*-а користи у књижевном стилу, историјској причи, документарним текстовима, новинарском стилу“, затим да се употребљава са личним заменицама „*il, ils, elle, elles*, које су најчешћи субјекти у нарацији“, да се среће и са личним заменицама „*je* и *nous*, али веома ретко са *tu* и *vous*, које су личности дијалога.“⁹ Исти учесник истиче да је *passé simple* „обавезан када је нека чињеница из прошлости веома прецизна, што није случај са *passé composé*-ом“, а то илуструје следећим примерима:

J'avais invité nos amis et, [...], ils sont venus nous voir l'année passée, ils arrivèrent le premier mars et prirent un taxi à l'aéroport.

Ce jour là, Louis XVI fut exécuté en place de grève, devant une foule joyeuse mais recueillie.

Овај учесник је позван да објасни „суптилну разлику“ у употреби *passé simple*-а и *passé composé*-а у два доле наведена примера, од којих, како касније сазнајемо, стихови припадају Рејмону Кену а реченица Полу Верлену:

*Je naquis au Havre un vingt et un février
en mil neuf cent et trois.*

*Ma mère était mercière et mon père mercier :
ils trépignaient de joie.*

и

Je suis né, en 1844, à Metz, au n° 2 d'une rue Haute-Pierre, en face de l'École d'application pour les futurs officiers du Génie et de l'Artillerie (прилог 45).

Други учесник форума сматра да у првом примеру *passé simple* има „глобални аспект“ и „импликује почетак, развој и крај, комбинован са секатним имперфектом“, да је то „хотимично“, „прича виђена споља, хладна анализа“, док други пример представља „дискурс“, у коме *passé composé* „најављује наставак, дискурс није прекинут презентом, говори се о психолошкој близини“, али наглашава да „разлика није тако суптилна“ (прилог 46). Један од учесника истиче да би он, ако би требало да покуша да објасни разлику између ова два времена, инсистирао „на свечанијем, 'више историјском' карактеру *passé simple*-а, који се употребљава када је „неки догађај достојан сећања – или бар сећања које сингуларизује неку ситуацију или индивидуу. Парадоксално *passé composé* је „обичан [*simple*]“, „значи свакодневицу, понављање, неку врсту безличности“, па би овај учесник готово сугерисао да се називи *passé simple* и *passé composé* замене називима '*passé ordinaire*' и '*passé extraordinaire*' (прилог 47). Један други учесник пак закључује да, поједностављено говорећи, *passé simple* „више није жив, више се не употребљава у говору, он је 'класичан', 'отмен', 'биран'“ (прилог 53).

⁹ У вези са употребом *passé simple*-а у облику за 1. лице једине в. напомену 5 у овом раду.

Један од учесника истиче да му се чини да *passé simple* „даје извесну ‘величину’ догађају који преноси“, и да стога „*a contrario*[,] употреба *passé composé*-а може да има ефекат банализовања догађаја, чинећи га приснијим, обичнијим...“ (прилог 36).

У једном од последњих прилога на овом форуму (прилог 82 од 1. маја 2007. године), једном од малобројних на којима се помиње неки од лингвиста, један учесник пише:

1. *Passé composé* представља презент свршености [*présent de l’accompli*];
2. *Passé simple* је постао време писаног језика, приче;
3. „Комбинација оба [глаголска времена у наведеном одломку из дела] Маргарит Дирас може лако да се објасни“, што аутор прилога чини на начин који је донекле притивуречан и недовољно кохерентан, а уз то и избегава да коментарише употребу поменути два глаголска времена у напред наведеном одломку из текста Ањес Варде.
4. По мишљењу Гистава Гијома [Gustave Guillaume], једног од најбољих теоретичара глагола, како се истиче, „презент се састоји од једног дела прошлости и једног дела будућности, [и] стога може да се употреби за изражавање веома блиске прошлости и веома блиске будућности“.

Неки од овде изнетих ставова показују веће или мање познавање синтаксичке литературе, други се заснивају на субјективном тумачењу разлика у вредностима поменути два глаголска времена, трећи су сасвим произвољни, али сви заједно сведоче о интересовању говорника француског језика за семантику два поменути глаголска времена. Да то интересовање није новијег датума сведочи и текст шансоне, снимљене 1936. године¹⁰ – „L’amour au passé défini“, који је написао Géo Koger (1895-1975)¹¹ а који представља пародију *passé simple*-а. Ово глаголско време се у поменутом тексту употребљава више од 70 пута са личном заменицом за 2. лице множине, којом се иначе означава једна особа (тзв. *pluriel de politesse*), али и са личним заменицама за 1. лице множине и за 1. лице једине.

Француском *passé simple*-у у српском језику одговара аорист. Наиме, „према дефиницијама, *passé simple* и *аорист* означавају радњу завршену у одређеном тренутку у прошлости (обично даљој), која није ни у каквој вези са садашњошћу и која је често краткотрајна или тренутна. *Passé simple* и *аорист* слажу се по облику (оба су синтетичког облика – проста времена), а слични су и по употребној вредности у савременом језику. Разликују се, ипак, по томе што је у [...]српском] језику *аорист*, као и *имперфект*, аспектуално обележено време, а у француском језику, *passé simple* није само аспектуално обележено време, већ је то облик којим се, поред категорије времена, обележава и аспект“ (Влаховић 1991: 63)¹². Поред тога, *passé simple* у француском и аорист у српском језику у приповедању имају „идентичне синтаксичке функције“ (Точанац 1994: 6). Подсећамо да је француски *passé simple* у говору потпуно замењен *passé composé*-ом, за разлику од аориста у српском језику, који се

¹⁰ Музику су компоновали Vincent Scotto и Gaston Gabaroché.

¹¹ Право име текстописца иначе гласи Georges.

¹² Иначе, „по релевантним значењским обележјима, фр. термини *passé simple* и *passé défini* и [...]српски] термин *аорист* спадају у термилошке еквиваленте. Они, међутим, нису и лексемски еквиваленти“ (Влаховић 1991: 63).

„може појавити и на плану приповедања и на плану разговора“, иако „интензитет његове употребе и фреквенција његових форми, нарочито форми имперфективних глагола показују велики степен регресије“ (Точанац 1994: 5). Прецизније речено, док се „аорист имперфективних глагола врло мало употребљава чак и у приповедачком стилу, а поготову у разговорном језику“, „аорист перфективних глагола употребљава се у књижевном, посебно у уметничкој књижевности, много више, док га у језику других стилова (научном, стручном и сл.) нема“ (Поповић, Станојчић 2005: 392, § 592). Међутим, у српском језику аорист се не употребљава само у *индикативу* и *релативу*, већ и у *модусу*, а оваквим „модалним аористом означава се став говорников према још неостварајој (неизвршеној / невршеној) радњи, стању или збивању“ (Поповић, Станојчић 2005: 391, § 590).

На основу претходних разматрања вредности француског *passé simple*-а и српског *аориста* може се закључити да постоје услови да у публикованом преводу Камујевог романа *L'étranger passé simple* на српски језик буде пренет *аористом*. Погледајмо примере употребе *passé simple*-а и његово преношење на српски језик.

У фрагменту у коме се описује полазак на погреб смењују се *imparfait* и *passé composé*, а реченицама у којима је употребљен *passé simple* завршавају се описи господина Переза и намештеника:

A côté d'elle, il y avait l'ordonnateur, [...], et un vieillard à l'allure empruntée. J'ai compris que c'était monsieur Pérez. Il avait un feutre mou à la calotte ronde [...] (il l'a ôté quand la bière a passé la porte), un costume dont le pantalon tire-bouchonnait sur les souliers [...]. Ses lèvres tremblaient [...]. Ses cheveux blancs [...] laissaient passer de curieuses oreilles ballantes et mal ourlées dont la couleur rouge sang me frappa. L'ordonnateur nous donna nos places. Le curé marchait en avant, puis la voiture (Camus, 1957: 26).

Крај њих је стајао намештеник погребног завода, [...], и један старац сметеног држања. Схватио сам да је то господин Перез. Имао је мек филиџан шешир [...] (скинуо га је кад је сандук пронет кроз капију), одело са усуканим панталонама [...]. Усне су му дрхтале [...]. Из његове [...] косе провиривале су чудне клемпаве уши с ружном ивицом чија ми је јарко црвена боја уз оно бледо лице одмах пала у очи. Намештеник нам је одмах одредио места. Поп је ишао напред, затим кола. Око њих она четири човека (Ками 2002: 17-18)¹³.

Као што се може видети, у оба случаја *passé simple* се на српски језик преноси перфектом перфективних глагола. Констатујемо да је у оба случаја у преводу било могуће употребити аорист одговарајућих српских глагола, чиме би се постигао ефекат сличан ефекту који је постигнут употребом *passé simple* у изворном тексту:

Уп.: Из његове [...] косе провиривале су чудне клемпаве уши с ружном ивицом чија ми јарко црвена боја уз оно бледо лице одмах **пале** у очи. Намештеник нам одмах **одреди** места.

¹³ Сматрамо да у датом контексту именица *non* није семантичко-стилистички еквивалент именице *le curé*, која значи: (1°) *Prêtre catholique placé à la tête d'une paroisse. [...]* и (2°) *fam. et péj. Prêtre catholique* (*Le Petit Robert I*, par Paul Robert, Dictionnaires Le Robert, Paris, 1987, p. 438), односно “жупник, *fam.* свеštenik, поп“ (*Savremeni francusko-srpski rečnik sa gramatikom*, izradio Slobodan A. Jovanović, u saradnji sa Jovankom Čemerikić, Dafinom Damjanović i Milom Đorđević, Prosveta, Beograd, 2005, Drugo izdanje, c. 121).

Наиме, „облици аориста уносе у приповедање динамичност, која се заснива на чињеници да и индикативни и релативни аорист озаначавају пре свега, доживљене радње“, тако да њиховом „употребом писац приближава читаоцу радњу као доживљену, па отуда упечатљивију“ (Поповић, Станојчић: 2005: 391, § 589).

Напомињемо да се у хрватском преводу Камијевог романа први *passé simple* преноси перфектом а други аористом.¹⁴

У следећем одломку два *passé simple*-а „подвлаче, својом симетријом, композициону пажњу: опис проласка истих младих људи који одлазе и враћају се из биоскопа у граду; прелаз живе улице у ‘пусту улицу’, препуштена „продавцима и мачкама“, затим враћање живости./анимације/поновно оживљавање. Ова два *passé simple*-а, као и у претходна два случаја, уводе „снажне тренутке дана“ (Adam, Noël 1995: 82), при том, по нашем мишљењу, истичући и дужину трајања једног обичног недељног поподнева које је наратор провео углавном са терасе свог стана посматрајући улицу: претходни дан је провео на плажи и са пријатељицом ишао у биоскоп, а дан пре тога присуствовао сахрани своје мајке.

*Ma chambre donne sur la rue principale du faubourg. L' après-midi était beau. Cependant, le pavé était gras, les gens rares et pressés encore. C'étaient d'abord les famille allant en promenade, deux petits garçons, [...], et une petite fille [...]. Derrière eux, une mère énorme, en robe de soie marron, et le père, un petit homme assez frêle que je connaissais de vue. Il avait un canotier, un nœud papillon et une canne à la main. En le voyant avec sa femme, j' ai compris pourquoi dans le quartier on disait de lui qu' il était distingué. Un peu plus tard **passèrent** les jeunes gens du faubourg, cheveux laqués et cravate rouge, /// [...]. J' ai pensé qu' ils allaient aux cinémas du centre. C' est pourquoi ils partaient si tôt et se dépêchaient vers le tram en riant très fort (Camus 1957: 37-38).*

*La journée a tourné encore un peu. [...], le ciel est devenu rougeâtre et, avec le soir naissant, les rues se sont animées. Les promeneurs revenaient peu à peu. J' ai reconnu le monsieur distingué au milieu des autres. Les enfants pleuraient ou se laissaient traîner. Presque aussitôt, les cinémas du quartier ont déversé dans la rue un flot de spectateurs. Parmi eux, les jeunes gens avaient des gestes plus décidés que d'habitude et j' ai pensé qu' ils avaient vu un film d' aventures. Ceux qui revenaient des cinémas de la ville **arrivèrent** un peu plus tard. Ils semblaient plus graves. Ils riaient encore, mais de temps en temps, ils paraissaient fatigués et songeurs. Ils sont restés dans la rue, [...]. Les jeunes filles du quartier, en cheveux, se tenaient par le bras. Les jeunes gens s' étaient arrangés pour les croiser et ils lançaient des plaisanteries dont elles riaient en détournant la tête. Plusieurs d' entre elles, que je connaissais, m' ont fait des signes (Camus 1957: 39-40).*

Моја соба гледа на главну улицу предграђа. Поподне је било лепо. Међутим, плочник је био прљав, људи ретки, а уз то и ужурбани [sic!]¹⁵. Најпре су то биле породице које су одлазиле у шетњу, два дечачића [...], и једна девојчица [...]. Иза њих огромна мајка у кестењастој свиленој хаљини и отац, слабишан човечуљак кога познајем из виђења. Имао је жирано

¹⁴ Уп.: *Iz njegove sijede i prilično nježne kose virile su čudne, klapave i nepravilne uši kojih me boja crvena kao krv iznenadila na tom bljedunjavom licu. Pogrebник nam svima odredi mjesta. Župnik je išao sprijeda, a za njim kola* (Camus 1980: 18). Констатијемо да се *passé simple* на исти начин преноси и у новијем издању овог превода: *Iz njegove sijede i prilično nježne kose virile su čudne, klapave i nepravilne uši kojih me boja crvena kao krv iznenadila na tom bljedunjavom licu. Pogrebник nam svima odredi mjesta* (Camus 2004: 15/24).

¹⁵ Уп.: Међутим, плочник је био прљав, људи малобројни, а уз то и ужурбани.

шешир, лептир-машину и штап у руци. Када сам га видео овако са женом, схватио сам зашто се у нашем крају говори да је он отмен човек. Мало касније **проишли су** младићи из предграђа, с косом сјајном и лепљивом од уља и с црвеним краватама, [...]. Помислио сам да иду у биоскоп у центру града. Зато су полазили овако рано и журили се на трамвај уз веома гласан смех. (Ками 2002: 23-24)

Опет је прошло неко време. Изнад кровова небо се заруменело и кад је почело да се спушта вече, улице су оживеле. Шетачи су се постепено враћали. Препознао сам оног отменог господина [...]. Деца су плакала и родитељи су морали да их вуку. Готово у истом часу из биоскопа у нашем крају покуљали су гледаоци. Међу њима младићи су имали одлучније покрете него обично и ја сам помислио да су гледали неки авантуристички филм.¹⁶ Они који су се враћали из биоскопа у граду **наишли су** мало касније. Били су, чинило ми се, озбиљнији. Ипак су се смејали, али су с времена на време изгледали уморни и замишљени. Остали су на улици, [...]. Девојке из нашег краја гологлаве, држале су се испод руке [sic!]¹⁷. Младићи су удешавали да се сусретну са њима и добацивали су [sic!] им шале на које су се оне смејале, окрећући главу на другу страну. Неке од њих, које сам познавао, махнуле су ми (Ками 2002: 25).

У публикованом преводу Камијевог романа на српски језик у оба случаја налазимо перфекат перфективних глагола, иако је у оба случаја било могуће употребити аорист:

Уп.: Мало касније **прођоше** младићи из предграђа, с косом сјајном и лепљивом од уља и с црвеним краватама, [...].

Они који су се враћали из биоскопа у граду **наиђоше** мало касније.

У хрватском преводу први *passé simple* се преноси аористом, а други перфектом перфективног глагола¹⁸.

У контексту употребе следећа два случаја употребе *passé simple* налазимо „промену субјекта и истицање јако негативног утиска“ (Adam, Noël 1995: 82):

Quand je suis entré, le bruit des voix qui rebondissaient contre les grands murs nus de la salle, la lumière crue qui coulait du ciel sur les vitres et rejaillissait dans la salle, me causèrent une sorte d'étourdissement (Camus, p. 115).

Када сам ушао, разлегање гласова који су се обијали од великих голих зидова дворане, жестока светлост која се с неба сливала низ окна и одсјајивала у дворани, **изазвали су** у мени као неку вртоглавицу (Ками 2002: 73).

¹⁶ Горња реченица превода, која очигледно представља дослован превод француске реченице, у свом првом делу је али је

¹⁷ Уп.: Девојке из нашег краја шетале су гологлаве држећи се испод руке.

¹⁸ Уп. *Nešto kasnije prodjoše mladići iz predgrađja, zalizane kose i crvenih kravata, u kaputima pripijenim uz tijelo, s izvezenim rupčićem u džepiću i u cipelama kockastog vrha* (Camus 1980: 25).

Oni koji su se vraćali iz kina u gradu stigli su nešto kasnije (Camus 1980: 26). Констатујемо да се оба *passé simple*–а на исти начин преносе и у новијем издању овог превода:

Nešto kasnije prodjoše mladići iz predgrađa, zalizane kose i crvenih kravata, u kaputima pripijenim uz tijelo, s izvezenim rupčićem u džepiću i u cipelama kockastog vrha. Pomislio sam da idu u grad u kino (Camus 2004: 18/19)

Oni koji su se vraćali iz kina u gradu stigli su nešto kasnije. Činili su mi se nekako ozbiljniji (Camus, *Stranac* [b], 20).

À imaginer le bruit des premières vagues sous la plante de mes pieds, [...] et la délivrance que j'y trouvais, je sentais tout d'un coup combien les murs de ma prison étaient rapprochés. Mais tout cela dura quelques mois. Ensuite, je n'avais que les pensées de prisonnier (Camus 1957: 120).

Замишљајући шум првих таласа под стопалима, [...] и олакшање које сам у томе налазио, осетио бих одједном колико су зидови моје тамнице примакнути један другом. Али то **је потрајало** неколико месеци. После тога моје мисли су биле само затвореничке (Ками 2002: 76).

И у горњим примерима *passé simple* се у оба случаја на српски језик преноси перфектом перфективних глагола. Међутим, само у првом случају у српском у преводу је било могуће употребити аорист:

Уп.: Када сам ушао, разлегање гласова који су се обијали од великих голих зидова дворане, жестока светлост која се с неба сливала низ окна и одсјајивала у дворани, **иззваше** у мени као неку вртоглавицу.

Сматрамо да у другој реченици превода није било могуће *passé simple* пренети аористом због тога што је у претходној реченици употребљен потенцијал, који је преводни и семантички еквивалент француског *imparfait*-а, који исказује радњу која се понављала у прошлости, иако је могућа реченица:

Уп.: Али то **потраја** неколико месеци.

Уп.: Замишљајући шум првих таласа под стопалима, [...] и олакшање које сам у томе налазио, сваки пут сам осећао колико су зидови моје тамнице примакнути један другом. Али то **потраја** неколико месеци.

Напомињемо да се у хрватском преводу у оба случаја *passé simple* преноси перфектом¹⁹.

Колико смо могли да уочимо, *passé simple* је једном употребљен у уводној конструкцији, клаузи, за које се везују реплике у дијалогу:

Toujours sans logique apparente, le juge m'a demandé si j'avais tiré les cinq coups de revolver à la suite. J'ai réfléchi et précisé que j'avais tiré une seule fois d'abord et, après quelques secondes, les quatre autres coups. „Pourquoi avez-vous attendu entre le premier et le second coup?“ dit-il alors. Une fois de plus, j'ai revu la plage rouge et j'ai senti sur mon front la brûlure du soleil. Mais cette fois, je n'ai rien répondu (Camus 1957: 105–106).

Опет без привидне логике, судија ме је упитао да ли сам оних пет револверских хитаца испалио један за другим. Размислио сам и објаснио му да сам најпре једанпут пуцао, а

¹⁹ Уп.: *Kad sam ušao, od larme koja je odjekivala među visokim golim zidovima, i od oštra svjetla koje je padalo s neba na okna i odbijalo se u dvorani, zavrtilo mi se malo u glavi (Camus 1980: 75-76).*

Уп.: *Ali, to je potrajalo nekoliko meseci (Camus 1980: 78).* Констатујемо да се оба *passé simple*-а на исти начин преносе и у новијем издању овог превода: *Kad sam ušao, od larme koja je odjekivala među visokim golim zidovima, i od oštra svjetla koje je padalo s neba na okna i odbijalo se u dvorani, zavrtilo mi se malo u glavi (Camus 2004: 58).*

Уп.: *Zamišljajući kako mi prvi valovi šume pod tabanima, kako ulazim u vodu i osjećam olakšanje, odjednom bih oćutio koliko su mi tamnički zidovi tijesni. Ali, to je potrajalo nekoliko mjeseci. Poslije sam mislio samo kao zatvorenik (Camus 2004: 60).*

после неколико секунди још четири пута. „Зашто сте чекали између првог и другог хица?“ **рекао је он тад.** Још једном сам видео црвену плажу и на челу осетио сву ону врелину сунца. Али овај пут ништа нисам одговорио (Ками 2002: 67).

И у седмом случају *passé simple* се на српски језик преноси преноси перфектом перфективног глагола, иако је, не само било могуће употребити аорист, него би његова употреба била потпуно у духу српског језика. Наиме, у оваквим реченицама које у француском језику показују да се „преносе нечије речи“, које спадају у уметнуте реченице – ова група реченица се у Гревисовој Граматици назива „*la proposition incise ou intercalée*“²⁰ – и могу се наћи унутар реченице или на њеном крају, субјекат се у већини случајева „налази иза глагола“ (Grevisse 1980: 180, §201, 3)²¹, а глагол је најчешће у *passé simple*-у. На једном сајту намењеном ученицима који француски уче као матерњи језик реченице које означавају да „наратор преноси речи неке личности“ називају се првим од два горе наведена термина (*les incisives*), истиче се да су независне, најчешће кратке, да прекидају или се надовезују „директно на пренете речи као нека врста заграде“ али да са реченицом коју прекидају односно на коју се довозују немају никакву граматичку везу. Ове реченице „често означавају „начин на који су речи изговорене“ и тако дају „индикације сценске врсте“²². И овде се истиче да се субјекат ове врсте реченица налази иза глагола, који се употребљава „у времену у коме је прича“ (5M2 ИЛИ 5M₂). У наведеним примерима се иначе употребљава *passé simple*, што се не истиче нити се истиче да се у причи употребљава *passé simple*. Овој врсти реченица у српском језику одговарају тзв. *уводне конструкције*, „уводне клаузе“ (Московљевић 1996: 445), „реченице, или клаузе“ (Танасић 2009: 447), које „припадају приповједачу који преноси туђи говор“, „не разликују [се] од цјелине приповједачевог текста“, а „њихова синтаксичка улога је да послуже за укључивање туђе ријечи у приповједачки текст, помоћу њих се ствара модел за преношење туђе ријечи“ (Танасић 2009: 445). Иначе, „у уводним конструкцијама глаголи се јављају у различитим временским облицима и у оба вида. Употреба вида и времена ту одговара стању које у том погледу влада у приповједном тексту“ (Танасић 2009: 448).

Уп.: „Зашто сте чекали између првог и другог хица?“ **рече он тад.**

Уп.: „Зашто сте чекали између првог и другог хица?“ **упита он тад.**

Напомињемо да се у хрватском преводу у овом случају употребљава аорист²³, који се иначе релативно често појављује и као преводни еквивалент француског *passé composé*-а.

²⁰ „La proposition incise ou intercalée est une proposition généralement courte, tantôt insérée dans le corps de la phrase, tantôt rejetée à la fin de la phrase, pour indiquer que l'on rapporte les paroles de quelqu'un ou pour exprimer une sorte de parenthèse : [...]“ (Grevisse 1980: 165§256)

²¹ Субјекат се налази иза глагола „у већини уметнутих реченица“ (Grevisse, 1980: 180, §201, 3).

²² Што је илустровано следећим примером: *Je m'en vais, ajouta-t-il en se levant d'un air furieux, j'en ai assez vu!*

²³ Уп.: *Zašto ste čekali između prvog i drugog hica? – pripita me tada* (Camus 1980: 69). Константујемо да се *passé simple* на исти начин преноси и у новијем издању овог превода: *Zašto ste čekali između prvog i drugog hica? — pripita me tada.* (Camus 2004: 54).

Занимљиво је да Ками у оваквим реченицама, које иначе у роману *L'étranger* не представљају једини начин на који се преноси директни говор, само једном употребљава *passé simple*, али зато најчешће употребљава *passé composé* и *imparfait*, а у функцији субјекта налазимо личну заменицу 3. лица једнине за мушки и женски род, али и именицу у једнини.²⁴

Последњи пример преношења *passé simple*-а на српски језик перфектом а не аористом потврђује да преводилац Камијевог романа *L'étranger* на српски језик припада онима који као да сматрају да је Ками у горе наведеним примерима у нарацији свог романа 'заборавио' да ово глаголско време замени *passé composé*-ом.²⁵ У сваком случају, када је реч о преношењу *passé simple*-а, можемо закључити да преводилац није у довољној мери користио језичко-изражајна средства српског језика. Одсуство напора у том смислу потврђују и примери неадекватног преношења речи и израза са француског на српски језик као поједине синтаксички неоверене реченице превода, а на неке од таквих примера смо овде указали.

Као што је напред речено, француски *passé simple* и аорист у српском језику у приповедању имају „идентичне синтаксичке функције“ (Точанац 1994: 6), а употребом аориста као преводног еквивалента *passé simple*-а у приповедање би се унела „динамичност, која се заснива на чињеници да и индикативни и релативни аорист означавају пре свега, доживљене радње. Његовом употребом писац приближава читаоцу радњу као доживљену, па отуда упечатљивију“ (Поповић, Станојчић: 2005: 391, § 589), што има посебан значај када се има у виду чињеница да је нарација романа *L'étranger* у *passé composé*-у, који се на српски језик преноси перфектом перфективних глагола.

Библиографија:

- Adam, Noël 1995: Jean-Michel Adam, Mireille Noël, „Variations énonciatives. Aspects de la genèse du style de *L'Étranger*“, *Langages*, 1995, Volume 29, Issue 118, pp. 64-84.
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lgge_0458-726x_1995_num_29_118_1715
 Barthes 1953: Roland Barthes, „L'écriture du roman“, *Le Degré zéro de l'écriture* http://ae-lib.org.ua/texts/barthes_le_degre_zero_de_lecriture_fr.htm

²⁴ Уп.: *Vous comprenez, m'a-t-il dit, c'est pas que je suis ///méchant, mais je suis vif* (Camus 1957: 48-49).

„*Avec ma femme, on s'entendait bien*“, *a-t-il ajouté* (Camus 1957: 81).

„*Alors? m'a-t-elle dit très haut*“ (Camus 1957: 116).

Jeanne n'a pas voulu le prendre, criait-elle à tue-tête. Oui, oui, disait l'homme (Camus 1957:116).

„*M. Meursault*“, *a dit le directeur. Je n'ai pas entendu le nom de cette dame et j'ai compris seulement qu'elle était l'infirmière déléguée. Elle a incliné sans un sourire son visage* (Camus 1957: 25).

„*Oui, a dit le second gendarme, mais cela finit par fatiguer*“ (Camus 1957: 130).

²⁵ Овде истичемо да се, колико смо могли да уочимо, *passé composé* у српском преводу ниједном не преноси аористом, као што се то често чини у хрватском преводу овог романа француског нобеловца. Чињеница да се у преводу на хрватски *passé simple* у неким случајевима преноси аористом а у неким перфектом, а да аористом релативно често преноси *passé composé*, показује да преводилац није у довољној мери водио рачуна о Камијевом наротивном поступку.

- Benveniste 1966: *Émile Benveniste, Problèmes de linguistique générale, I, Paris : Gallimard, 1966.*
Цитирано према: Pierre Eugène Kamdem, *Université de Dschang, Cameroun, „La minimalité dans L'Étranger de Camus“, Revue électronique internationale de sciences du langage Sudlangues, 37-72, www.sudlangues.sn/IMG/pdf/doc-73.pdf, 23.07.2009.*
- Discours et récit : Fiche n° 4 : Temps et aspect verbal: www.farum.unige.it/francesistica/pharothèque/analyse.textuelle/Fiche_4_temps_et_aspect_verbal.htm, 1. март 2010. године
- Форум: <http://correcteurs.blog.lemonde.fr/2007/05/27/monsieur-participe-passe/>, 31. марта 2010. године
- Grevisse 1980 : Grevisse, 1980: *Le Bon Usage*, Duculot, 1980, Onzième édition revue, 2e tirage
- Московљевић 1996: Јасмина Московљевић, „Структурни однос у реченицама са директним говором и класе глагола уз које се јавља“, Српски језик, Зборник у част проф. Живојина Станојчића, Бр. 1-2, Београд, 1996. (444-455)
- Петровић 2002: Nada Petrović, *Francuska glagolska vremena II*, Filološki fakultet u Beogradu, Narodna knjiga, 2002.
- Станојчић, Поповић 2005: Станојчић, Живојин, Поповић Љубомир, *Граматика српског језика, Уџбеник за I, II, III и IV разред средњешколе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005, Десето издање
- Танасић 2009: Срето Танасић, „Међуоднос пишевог језика и језика јунака у дијалошком дискурсу Кочићевих приповедака“, Петар Кочић данас, Зборник радова, Бања Лука, 2009, 443-460)
- Точанац 1994 : Dušanka Točanac, „Aorist – upotreba i značenje u vremenskom i vidskom glagolskom sistemu“, V simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja, Novi Sad, 1-7.
- Влаховић 1991: Vlahović Plemenka, *Gramatička terminologija u nastavi francuskog jezika, Francuske i srpskohrvatske kategorije*, Novi Sad, 1991.

Извори:

- Camus 1957: Camus Albert, *L'étranger*, Gallimard, Paris, 1957.
- Camus 1980: Albert Camus *Stranac*, Znanje, Zagreb, 1980. (prijevod: Zlatko Crnković)
- Camus 2004: Albert Camus, *Stranac*, Globus media, Zagreb, 2004. (prijevod: Zlatko Crnković), електронско издање
- http://www.4shared.com/get/24961379/c3b8f22c/Albert_Camus_-_Stranac.html
- Ками 2002: Ками, Албер, *Странац*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, превод: Зорица Хаџи-Видојковић, Библиотека КЊИЖЕВНИ ВЕНАЦ

RADMILA OBRADOVIĆ

PASSÉ SIMPLE DANS LA NARRATION DU ROMAN *L'ÉTRANGER* DE CAMUS ET
LES ÉQUIVALENTS DANS LA TRADUCTION SERBE DE CE ROMAN

Résumé

Dans le travail ci-présent l'auteur étudie les valeurs du passé simple narratif en français contemporain et notamment dans *L'étranger* d'Albert Camus et ses équivalents de traduction et ses équivalents sémantiques dans la traduction serbe de ce roman de Camus.

Mots-clés : passé simple, aorist, narration, français, serbe